

Załącznik nr 5 Odniesienie do rekomendacji KE

Opis sposobu realizacji rekomendacji Komisji Europejskiej w Planie Strategicznym dla WPR na lata 2023-2027

Rekomendacja nr 1: *Osiągnięcie większej konkurencyjności i wydajności sektora rolno-spożywczego poprzez wsparcie inwestycji i instrumenty finansowe, z uwzględnieniem rzeczywistych potrzeb, potencjału rozwojowego i wyzwań związanych z większą zrównoważonością.*

Jednym z kluczowych wyzwań w obszarze konkurencyjności gospodarstw jest, niższa niż w Europie, produktywność i innowacyjność sektora rolno-spożywczego w Polsce. Choć wartość wskaźnika produktywności polskich gospodarstw poprawia się, jednak nadal jest on jednym z niższych w UE. Wynika to m.in. z rozdrobnionej struktury gospodarstw rolnych, niskiej produktywności (szczególnie mniejszych gospodarstw), niskiej wydajności pracy oraz małego poziomu współdziałania, co wskazuje na konieczność kontynuacji procesów restrukturyzacji i modernizacji w polskim sektorze rolno-żywnościowym. Warunkiem efektywniejszego wykorzystania zasobów jest poprawa dochodowości pracy w rolnictwie, także w grupie gospodarstw mniejszych, o słabszej orientacji rynkowej. Duże zasoby ziemi, pracy i kapitału stwarzają możliwości rozwoju konkurencyjnej produkcji roślinnej i zwierzęcej, a regionalne zróżnicowanie zasobów umożliwia specjalizację produkcyjną poszczególnych województw. Rozwój produkcji zwierzęcej stworzy możliwość efektywniejszego wykorzystania zasobów pracy a w konsekwencji zwiększenie dochodów gospodarstw rolnych. Procesy modernizacji polskiego rolnictwa obejmują dwa aspekty: przemiany strukturalne skutkujące wzrostem koncentracji produkcji oraz substytucję pracy kapitałem trwałym. Redukcji zatrudnienia towarzyszą nakłady inwestycyjne w gospodarstwach rolnych. Zwiększają się zasoby kapitału trwałego i następuje wzrost wydajności pracy, która nadal jest znacznie niższa niż w średnio w UE, co wskazuje na konieczność kontynuacji procesów restrukturyzacji i modernizacji w polskim sektorze rolno-żywnościowym. Z tego powodu w Planie zamierzamy dostosować instrumenty do poszczególnych grup gospodarstw. Gospodarstwa do 25 tys. euro standardowej produkcji będą objęte wsparciem w formie ryczałtu [*Rozwój małych gospodarstw*], a także instrumentu finansowego – gwarancje wraz z dotacjami na spłatę odsetek [*Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność - Instrumenty finansowe*]. Pozwoli to na większe zorientowanie na rynek i wzmocnienie ich konkurencyjności. Istotnym czynnikiem rozwojowym mniejszych ekonomicznie jednostek jest wprowadzanie produktów na rynek w ramach tzw. krótkiego łańcucha dostaw (RHD, sprzedaż bezpośrednia, dostawy bezpośrednie) oraz rolnictwa ekologicznego, z tego powodu interwencja *Rozwój małych gospodarstw* głównie została ukierunkowana na to zagadnienie. Jednocześnie przewidziano preferencje dla projektów dotyczących rozwoju produkcji żywności w systemach jakości. Dla gospodarstw powyżej 25 tys. euro standardowej produkcji zabezpieczono wsparcie

w formie dotacji (jednostki do 250 tys. euro) oraz instrumentów finansowych (bez limitu wielkości ekonomicznej). Przy czym większe zrównoważenie zostanie osiągnięte poprzez odpowiednie ukierunkowanie interwencji *Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)* na cele związane z produkcją ekologiczną (*jednego z możliwych kierunków wsparcia*), produkcją zwierzęcą i ze zbiorem produktów rolnych, gdzie konieczne jest wprowadzanie zmian organizacyjnych (np. zmniejszenie nakładów pracy wynikające ze zmian na rynku pracy) czy stosowania niskoemisyjnych technologii. Z kolei w ramach *Inwestycji w gospodarstwach rolnych zwiększających konkurencyjność - instrumenty finansowe* kiedy zakres projektu będzie przyczyniał się do ochrony środowiska i klimatu przewidziano większą intensywność pomocy. Jednocześnie gospodarstwa powyżej 25 tys. euro standardowej produkcji mogą otrzymać wsparcie na *Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości (dotacja) – w gospodarstwie*, kiedy operacja jest realizowana w ramach rolniczego handlu detalicznego. Zakłada się że wsparcie tego procesu wpłynie na jeszcze większe urynkwienie tych jednostek oraz na dywersyfikację i skracanie etapów łańcucha żywnościowego.

Należy podkreślić duże potrzeby modernizacyjne i wysokie koszty ich realizacji, co ma także związek z rosnącą presją społeczną na redukcję emisji gazów cieplarnianych, zanieczyszczenia powietrza czy odorów z sektora rolno-spożywczego (szczególnie produkcji zwierzęcej). Dodatkowo w sektorze produkcji zwierzęcej, konieczne jest wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie technologii linii produkcyjnych, cyfryzacji procesów produkcyjnych oraz automatyzacji. Jest to konieczne w obliczu luki podażowej na rynku pracy w rolnictwie i potrzeby zahamowania odpływu młodych pracowników z obszarów wiejskich.

Na poprawę konkurencyjności, szczególnie poprzez poprawę efektywności wykorzystania czynników produkcji, będą miały wpływ również *inwestycje w zakresie Scalania gruntów wraz z zagospodarowaniem poscaleniowym, Interwencje w sektorze pszczelarskim w zakresie inwestycji, zarządzania i rozwoju kapitału ludzkiego* oraz zachęcanie rolników do realizacji wspólnych działań [m.in. *Tworzenie i rozwój organizacji producentów i grup producentów rolnych jak też interwencje w sektorze owoców i warzyw*]. Również te interwencje będą miały wpływ na zwiększenie zrównoważenia, przykładowo Scalanie gruntów poprawiając rozłóg gospodarstwa przełoży się na poprawę konkurencyjności polskiego rolnictwa. Jednocześnie, przewiduje się preferencje dla interwencji przyczyniających się do zwiększenia retencji wodnej na gruntach rolnych (mała retencja wodna w tym tworzenie lub odtworzenie śródpolnych oczek wodnych i mokradeł czy małych zbiorników wodnych) oraz zawierających rozwiązania ukierunkowane na ochronę przyrody i ochronę środowiska (zachowanie zadarnionych skarp lub wyznaczenie pasów ochronnych o charakterze zakrzewień lub zadrzewień śródpolnych, wyznaczenie granicy polno-leśnej czy strefy buforowej). Natomiast w ramach *Tworzenia i rozwoju organizacji producentów i grup producentów rolnych oraz Interwencji w sektorze owoców i warzyw* wsparcie będzie wzmacniać realizację działań inwestycyjnych, które mają wspomóc budowę wspólnych struktur rolników a jednocześnie zachować ich trwałość, w kierunku wzmacniania ich pozycji rynkowej, zarówno na poziomie lokalnym jak i dalszym.

Rekomendacja nr 2: *Poprawa rentowności gospodarstw rolnych dzięki zapewnieniu bardziej sprawiedliwego i lepiej ukierunkowanego wsparcia dochodów poprzez zmniejszanie różnic w dochodach między gospodarstwami o różnej wielkości (w szczególności na korzyść mniejszych gospodarstw) i regionami państwa w wyniku zastosowania na przykład uzupełniającego redystrybucyjnego wsparcia dochodu do celów stabilności oraz w wyniku zmniejszenia płatności.*

Rozwiązania w ramach systemu płatności bezpośrednich na lata 2023-2027 w Polsce projektowane są w taki sposób, aby w szczególności wspierać aktywne, małe i średnie gospodarstwa rolne, które mają realne szanse na rozwój w warunkach globalizacji rynków i zmian oczekiwań konsumentów.

Nowa WPR przewiduje szereg instrumentów służących pośrednio lub bezpośrednio redystrybucji środków z gospodarstw dużych do gospodarstw małych (średnich). Związane jest to z jednym z podstawowych celów WPR, jakim jest zapewnienie godziwych dochodów rolników, co wymaga bardziej zrównoważonego rozdysponowania wsparcia. Do podstawowych instrumentów realizacji tego celu należy płatność redystrybucyjna [*Uzupełniające redystrybucyjne wsparcie dochodów do celów zrównoważoności*]. Dodatkowo wpływ na sytuację małych gospodarstw mają także inne instrumenty, takie jak np. limity wsparcia w ramach płatności związanych z produkcją, czy stosowanie degresywności płatności na poziomie gospodarstwa [*Płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami, ekoschemat – Dobrostan zwierząt*] - w odniesieniu do krów mlecznych oraz opasów].

Sytuacja dochodowa gospodarstw jest w Polsce znacznie zróżnicowana w zależności od ich wielkości. W grupie gospodarstw o powierzchni UR do 25 ha dochody kształtują się na poziomie znacznie niższym niż dochód parytetowy nawet po uwzględnieniu płatności bezpośrednich i płatności ONW. Gospodarstwa o powierzchni UR między 25 a 50 ha nieznacznie przekraczają ten poziom dopiero po uwzględnieniu wsparcia bezpośredniego i ONW. Gospodarstwa największe, a więc te powyżej 50 ha UR, charakteryzują się dochodem z działalności rolniczej (bez płatności) przewyższającym dochód parytetowy. W latach 2023-2027 planuje się realizację płatności redystrybucyjnej, której podstawowym celem jest silniejsze ukierunkowanie pomocy na wspieranie małych i średnich gospodarstw rolnych, które nie osiągną ze swojej działalności takich korzyści jak gospodarstwa największe, niemniej jednak mają szanse na trwały rozwój poprzez przeniesienie części płatności z większych gospodarstw (korzystających z efektu skali, mających przewagę konkurencyjną) do gospodarstw mniejszych, gdzie efektu takiego nie ma (występują wyższe koszty produkcji jednostkowej). Proponuje się ukierunkowanie płatności redystrybucyjnej do gospodarstw posiadających od 1 ha do 50 ha, przy czym płatność będzie przysługiwała do pierwszych 30 hektarów.

Dodatkowo proponuje się podwyższenie, ponad wymagany poziom przepisami UE (10%), poziom finansowania płatności redystrybucyjnej do ok. 11,57% koperty płatności bezpośrednich.

Ponadto część instrumentów wsparcia związanego z produkcją zaprojektowano w taki sposób, że pewne wielkości mają charakter limitów. Np. płatność do bydła, podobnie

jak płatność do krów, może zostać przyznana maksymalnie do 20 sztuk zwierząt. Ponadto, w celu uwzględnienia regionalnego zróżnicowania struktury gospodarstw proponuje się, aby w województwach, w których średnia wielkość gruntów rolnych jest niższa od średniej krajowej (tj. lubelskiego, łódzkiego, małopolskiego, mazowieckiego, podkarpackiego, śląskiego i świętokrzyskiego) rolnicy mogli ubiegać się o płatność do młodego bydła lub krów posiadając tylko 1 szt. kwalifikujących się zwierząt (w przypadku pozostałych województw – co najmniej 3 szt.). Natomiast płatnością do roślin pastewnych może być objęte nie więcej niż 75 ha upraw roślin pastewnych w gospodarstwie.

Rekomendacja nr 3: *Przywrócenie równowagi sił w łańcuchu dostaw żywności poprzez ukierunkowanie systemów wsparcia mających na celu zwiększenie poziomu zorganizowania rolników oraz stymulowanie konsolidacji i uznawania różnych rodzajów organizacji i spółdzielni producentów, zwłaszcza w sektorach owoców i warzyw oraz wieprzowiny. Również lokalni mali i średni przetwórcy są ważnymi podmiotami, jeżeli chodzi o wzmacnianie pozycji rolników i równowagę siły przetargowej w łańcuchu dostaw. Systemy wsparcia powinny być również wykorzystywane, by zachęcać rolników do rozwijania krótkich łańcuchów dostaw i uczestniczenia w nich oraz do wytwarzania produktów o wysokiej wartości dodanej, a także by przyciągać konsumentów i edukować ich w tym zakresie.*

Projekt Planu Strategicznego WPR przewiduje istotne zwiększenie stopnia zorganizowania rolników, zarówno poprzez działania dedykowane temu celowi, jak i poprzez spójne i kompleksowe kierunkowanie wybranych innych interwencji, m.in. w formie preferencji w dostępie do wsparcia finansowego dla zorganizowanych form współpracy rolników oraz ich członków. Zidentyfikowano i zaplanowano zwiększenie roli działań edukacyjno-doradczych.

Przewidziano realizację interwencji w zakresie obligatoryjnym dla państwa członkowskiego, tj. w *sektorach owoców i warzyw oraz w pszczelarskim*, w których zaplanowano kontynuację dotychczasowych kierunków wsparcia. Oceniono, że obecnie nie ma wystarczającego potencjału pozwalającego na skuteczne wdrożenie interwencji w „innych sektorach”, przede wszystkim ze względu na brak uznanych organizacji producentów.

W pozostałych sektorach, w tym w sektorze wieprzowiny, podstawowym instrumentem dedykowanym promowaniu współpracy rolników będzie ryczałtowe, przejściowe, *wsparcie dla grup producentów rolnych oraz organizacji producentów*, z wyraźną preferencją dla formy uznanych organizacji producentów (w oparciu o przepisy rozporządzenia 1308/2013). Już w okresie 2014–2020 współpraca rolników w sektorze wieprzowiny jest skutecznie wspierana w ramach działania 9 PROW 2014–2020 i ten właśnie sektor ma najwyższy udział w liczbie beneficjentów (ponad 50%) tego instrumentu.

Wprowadzono m.in. wymóg przeznaczenia min. 30% wsparcia na zakup środków trwałych przez organizację. Ponadto, przewiduje się wsparcie beneficjentów w zakresie produkcji zwierzęcej, w tym dotyczących trzody chlewnej, wraz z preferencjami dla członków grup i organizacji producentów rolnych w ramach interwencji *Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)*. Tam także wprowadzone zostaną preferencje dla projektów w zakresie produkcji prosiąt. Stosowana będzie pomoc na inwestycje ograniczające możliwość rozprzestrzeniania się afrykańskiego pomoru świń w ramach interwencji *Inwestycje zapobiegające rozprzestrzenianiu się ASF*.

Wsparcie i promowanie rozwoju zorganizowanych form współpracy rolników będzie realizowane także poprzez inne działania, zarówno w ramach Planu Strategicznego WPR (preferencje – *Rozwój małych gospodarstw, Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)*), jak i Krajowego Planu Odbudowy i Zwiększania Odporności, w którym jako jedną z grup docelowych wskazano m.in.

spółdzielnie w sektorze rolno-spożywczym, grupy producentów rolnych i ich związki, organizacje producentów i ich zrzeszenia oraz organizacje międzybranżowe.

Przeprowadzone diagnozy na rzecz promowania rozwoju łańcucha żywnościowego wskazały na potrzebę kontynuowania wsparcia dla MŚP w sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego i wprowadzania do obrotu produktów rolnych – ze względu na konieczność zagospodarowania lokalnych surowców rolnych i zapewnienia rolnikom możliwości wyboru odbiorców ich produktów (równowaga sił w łańcuchu wartości). Zakłada się obowiązek trzyletnich kontraktów zawieranych z rolnikami tak aby zapewnić trwałość i stabilność powiązań w ramach łańcucha. Jest to działanie poprawiające również konkurencyjność sektora jako całości, a także, pośrednio i gospodarstw rolnych.

Zaplanowano wsparcie - poprawę pozycji rolników w łańcuchu wartości - nakierowane na realizację działań inwestycyjnych, które mają wzmocnić pozycję rynkową rolników/przedsiębiorców, a także wpłynąć na dywersyfikację i skracanie etapów łańcucha żywności. Planowane do wdrożenia jest wsparcie *inwestycji w zakresie RHD (rolniczy handel detaliczny), wchodzenie rolników w sektor działalności gospodarczej w zakresie przetwórstwa* (w tym MOL – działalność marginalna, lokalna i ograniczona), rzeźnie rolnicze. Również w ramach interwencji *Rozwój małych gospodarstw* planuje się zachęcanie poprzez podwyższoną wysokość wsparcia do sprzedaży bezpośredniej i podejmowanie działalności w ramach RHD. W zakresie podejścia LEADER planuje się kontynuację uruchomionej pilotażowo w ramach PROW 2014-2020 współpracy rolników w ramach tzw. e-skrzynek, których celem jest zorganizowanie wspólnej sprzedaży i marketingu.

Kontynuowane będzie również *Wsparcie uczestników unijnych i krajowych systemów jakości żywności* przy jednoczesnym wprowadzeniu preferencji dla rolników będących ich członkami w szeregu interwencji: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych, Premia dla młodych rolników, Rozwój małych gospodarstw, Współpraca w ramach EPI*.

Rekomendacja nr 4: Dalsze starania na rzecz ograniczenia emisji netto z rolnictwa polegające głównie na zmniejszaniu emisji związanych ze stosowaniem nawozów na glebach i na unikaniu uwalniania dwutlenku węgla z gleb organicznych, w tym z torfowisk, a także na lepszym zarządzaniu zwierzętami gospodarskimi (przeżuwaczami), w szczególności dzięki dostosowaniu strategii dotyczących karmienia zwierząt, tak aby ograniczyć emisje z fermentacji jelitowej zgodnie z unijną strategią dotyczącą metanu. Należy również zwiększyć rolę lasów w usuwaniu dwutlenku węgla poprzez zrównoważoną gospodarkę leśną (np. zmiany w intensywności gospodarowania, mieszanie gatunków liściastych i iglastych), większą wielofunkcyjność, poleganie w większym stopniu na agroleśnictwie, zalesianie i zwiększenie odporności lasów na zmianę klimatu. Tego ostatniego nie da się osiągnąć bez zapewnienia różnorodności biologicznej lasów dzięki ochronie i odtwarzaniu ich cennych siedlisk. W stosownych przypadkach należy stosować podejście oparte na uprawie sprzyjającej pochłanianiu dwutlenku węgla przez glebę.

Polska planuje realizować działania łagodzące zmiany klimatu i przystosowanie do nich sektora rolnego. Szczególnie dotyczy to ograniczenia emisji GHG w rolnictwie poprzez realizację odpowiednich norm GAEC. Wymagane będzie m.in. utrzymywanie trwałych użytków zielonych, ochrona terenów podmokłych i torfowisk, oraz zakaz wypalania gruntów rolnych. Praktyki te umożliwią utrzymanie węgla w glebie i zapobieganie emisji dwutlenku węgla do atmosfery. Wdrażane będą również systemy na rzecz klimatu, środowiska i dobrostanu zwierząt, w tym *Ekoschemat - Wymieszanie obornika na gruntach ornych w ciągu 12 godzin od aplikacji*, *Ekoschemat - Stosowanie płynnych nawozów naturalnych innymi metodami niż rozbryzgowo*, *Ekoschemat - Retencjonowanie wody na trwałych użytkach zielonych*, *Ekoschemat - Uproszczone systemy uprawy*, *Ekoschemat - Utrzymanie zadrzewień śródpolnych*, *Ekoschemat - Utrzymanie systemów rolno-leśnych*, *Ekoschemat – Rolnictwo ekologiczne*, dzięki czemu możliwe będzie ograniczenie emisji GHG z rolnictwa. W Planie przewidziano również odpowiednie inwestycje w budynki inwentarskie i ich infrastrukturę oraz sprzęt do produkcji rolnej (np. *maszyny do dogłębowej aplikacji nawozów*, *precyzyjnego nawożenia*, *uprawy bezorkowej*) w ramach interwencji *Inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu*.

W interwencji *Rozwój usług rolnictwa precyzyjnego na rzecz ochrony środowiska i klimatu* przewidziano wsparcie na inwestycje wykorzystujące technologie cyfrowe dotyczące aplikacji nawozów i środków ochrony roślin (np. oprzyrządowanie do niskoemisyjnej aplikacji nawozów), zrównoważonego zarządzania wodą, zarządzania stadem (m.in. w zakresie żywienia, dobrostanu, zdrowotności).

Interwencja pn. *Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)* umożliwi realizację inwestycji m.in. dotyczących modernizacji budynków inwentarskich i urządzeń do produkcji zwierzęcej i przechowywania nawozów naturalnych, które (obok celów ekonomicznych) realizować będą cele środowiskowo-klimatyczne. Niezbędne jest także podnoszenie wiedzy rolników poprzez szkolenia w zakresie praktyk rolniczych łagodzących zmiany klimatu i poprawiających adaptację do nich oraz zapewnienie odpowiednich usług doradczych.

Polska uznaje znaczenie lasów dla poprawy bilansu emisji gazów cieplarnianych, a także gospodarki wodnej i łagodzenia zmian klimatu. W celu zwiększenia sekwestracji

CO₂ będą kontynuowane w poszerzonym zakresie działania na rzecz zwiększenia lesistości (z zachowaniem parametrów jakościowych nasadzeń), poprawy bioróżnorodności i kondycji lasów [interwencja pn. *Zakładanie systemów rolno-leśnych, Tworzenie zadrzewień śródpolnych, Zalesianie gruntów rolnych oraz Zwiększanie bioróżnorodności i odporności lasów prywatnych*]. Zwiększenia obecności zadrzewień na terenach rolnych będzie realizowane poprzez zachęty do utrzymania obszarów nieprodukcyjnych oraz wsparcie inwestycyjne.

Wszystkie interwencje leśne i zadrzewieniowe będą koncentrować się przede wszystkim na wprowadzeniu nasadzeń w istniejących lasach, zalesieniu gruntów rolnych oraz tworzeniu zadrzewień i systemów rolno-leśnych przy uwzględnieniu lokalnych warunków siedliskowych, środowiskowych i klimatycznych danego obszaru. Młode drzewostany w fazie silnego wzrostu mają wysoką zdolność do pochłaniania dwutlenku węgla. Ponadto wszystkie interwencje będą przyczyniać się do poprawy bioróżnorodności, w szczególności w przypadku interwencji w lasach prywatnych, polegających na wzmocnieniu monokultur iglastych poprzez wprowadzania drugiego pietra, podszytu i dolesiania luk. Składy gatunkowe będą projektowane w oparciu o listy rodzimych gatunków drzew lub krzewów, w tym m.in. biocenotycznych i miłododajnych optymalnie dostosowanych do rodzajów interwencji. W składzie gatunkowym nasadzeń przeważać będą gatunki liściaste, o ile pozwolą na to warunki siedliskowe.

W kontekście działań łagodzących zmiany klimatu i przystosowanie do nich sektora rolnego nie bez znaczenia są planowane do wdrożenia interwencje rolno-środowiskowo-klimatyczne, tj. interwencje pn. *Ochrona cennych siedlisk i zagrożonych gatunków na obszarach Natura 2000, Ochrona cennych siedlisk i zagrożonych gatunków poza obszarami Natura 2000 oraz Ekstensywne użytkowanie łąk i pastwisk na obszarach Natura 2000*. Celem tych interwencji jest zapobieganie zanikaniu łąk i pastwisk sekwestrujących dwutlenek węgla, przeciwdziałanie intensyfikacji rolnictwa, utrzymanie, zapobieganie pogarszaniu się lub przywrócenie właściwego stanu ochrony cennych siedlisk przyrodniczych (m.in. torfowisk), których występowanie jest uzależnione od prowadzenia ekstensywnej działalności rolniczej polegającej w szczególności na stosowaniu odpowiedniej liczby pokosów, ekstensywnym wypasie zwierząt, dostosowaniu terminów koszenia/wypasu do potrzeb ochrony przyrody, znacznemu lub całkowitemu ograniczeniu nawożenia.

Rekomendacja nr 5: *Poprawa efektywności energetycznej poprzez zmniejszenie zużycia energii w rolnictwie i leśnictwie. Jednocześnie Polska powinna nasilić starania na rzecz zwiększenia produkcji energii w gospodarstwach rolnych w drodze fermentacji beztlenowej, aby w ten sposób bardziej efektywnie wykorzystywać produkty uboczne rolnictwa takie jak obornik.*

Polska zauważa znaczenie wykorzystania produktów ubocznych z rolnictwa do produkcji energii. Wytwarzanie energii w gospodarstwach rolnych w drodze fermentacji beztlenowej jest i będzie wspierane poprzez dofinansowanie inwestycji oraz rozwiązania legislacyjne (odpowiedni poziom cen referencyjnych, dostęp do taryf gwarantowanych, uproszczone procedury na etapie budowy oraz funkcjonowania instalacji). Ponadto zarówno na poziomie gospodarstwa rolnego, jak i przedsiębiorstw rolno-spożywczych, wspierane są pozostałe technologie OZE wdrażane zgodnie z uwarunkowaniami lokalnymi.

W ramach Planu strategicznego WPR podmioty podejmujące działania na rzecz poprawy efektywności energetycznej w rolnictwie i leśnictwie otrzymają wsparcie inwestycyjne, w ramach interwencji *Inwestycje w gospodarstwach rolnych w zakresie OZE i poprawy efektywności energetycznej*. Wsparcie przewidziano w dwóch obszarach. W pierwszym z nich przyjęto, że w tworzonych mikrobiogazowniach (do 50 kW) będą wykorzystywane nawozy naturalne. Jest to szczególnie uzasadnione w regionach, gdzie występuje duża produkcja tego surowca. Ponieważ stwarza to duże ryzyko zanieczyszczenia wód związkami azotu i fosforu. W ww. interwencji zastosowana zostanie preferencja wskazująca na stopień wykorzystania nawozów naturalnych pochodzących z gospodarstwa. Celem interwencji jest także poprawa efektywności energetycznej poprzez realizację założenia, że wytworzona energia (elektryczna lub ciepła) zostanie wykorzystana na potrzeby własne gospodarstwa rolnego. Ponadto planowane jest wsparcie zakupu i montażu pieców na biomasę. Kolejnym obszarem wsparcia jest realizacja inwestycji z zakresu m.in. systemów odzyskiwania ciepła (z mleka, z budynków inwentarskich, ściółki, gnojowicy), przeszkleń dachowych, oświetlenia LED, termomodernizacji budynków gospodarskich służących do produkcji rolnej, które będzie urzeczywistniać ideę zmniejszenia zużycia energii w rolnictwie.

Równocześnie w ramach środków krajowych realizowany jest program Agroenergia, ustanowiony na lata 2019-2027. Celem programu jest zwiększenie produkcji energii ze źródeł odnawialnych w sektorze rolniczym. Wsparciu podlegają instalacje fotowoltaiczne, wiatrowe i pompy ciepła o mocy zainstalowanej powyżej 10 kW i nie większej niż 50 kW, w tym instalacje hybrydowe oraz towarzyszące magazyny energii elektrycznej, a także biogazownie rolnicze wraz z towarzyszącą instalacją wytwarzania biogazu rolniczego oraz elektrownie wodne o mocy nie większej niż 500 kW wraz z towarzyszącymi magazynami energii.

W KPO wsparcie OZE w rolnictwie będzie realizowane głównie poprzez pomoc przedinwestycyjną i inwestycyjną dla istniejących oraz mających powstać spółdzielni energetycznych, tj. form społeczności energetycznych skierowanych do gmin wiejskich oraz miejsko-wiejskich.

Natomiast ze środków Polityki Spójności planowane jest także wsparcie inwestycji w OZE oraz system doradztwa w tym zakresie. Szczegółowy zakres Programu Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 oraz programów regionalnych jest dopiero na etapie opracowywania.

Rekomendacja nr 6: *Przyczynianie się do osiągnięcia celu Europejskiego Zielonego Ładu dotyczącego elementów krajobrazu o wysokiej różnorodności, aby powstrzymać i odwrócić spadek różnorodności biologicznej w siedliskach związanych z rolnictwem, w szczególności w siedliskach murawowych, a także zapobiegać erozji. Wysiłki muszą być ukierunkowane nie tylko na utrzymanie istniejących elementów krajobrazu, lecz także na tworzenie nowych elementów i odpowiednie zarządzanie nimi, a jednocześnie muszą być skupione na obszarach, na których elementy krajobrazu występują w ograniczonym stopniu, aby lepiej łączyć siedliska rolnicze oraz przywracać i utrzymywać ich właściwy stan ochrony zgodnie z priorytetowymi ramami działań. Oczekuje się, że przyniesie to również korzyści w postaci wzrostu zapylania, naturalnego zwalczania agrofagów i przystosowania się do zmiany klimatu.*

Zróżnicowanie krajobrazu rolniczego i utrzymanie w nim bogactwa siedlisk przyrodniczych jest niezbędne. Ekstensywna gospodarka rolna sprzyjająca zachowaniu i przywracaniu właściwego stanu i przeciwdziałająca zanikaniu różnorodnych siedlisk łąkowych i wartościowych przyrodniczo siedlisk o niskim potencjale produkcji rolnej (np. murawy, słonorośla, torfowiska) jest i będzie wspierana. Dotyczy to także promowania dostosowania gospodarki na trwałych użytkach zielonych do potrzeb cennych gatunków ptaków. Powyższe działania będą realizowane przede wszystkim w ramach interwencji rolno-środowiskowo-klimatycznych pn. *Ochrona cennych siedlisk i zagrożonych gatunków na obszarach Natura 2000, Ochrona cennych siedlisk i zagrożonych gatunków poza obszarami Natura 2000*. Wskazane wyżej działania prowadzone będą zgodnie z PAF (priorytetowymi ramami działań) i wpisują się w cel strategii bioróżnorodności dotyczący poprawy kondycji obszarów Natura 2000. Realizowane będą także działania na rzecz wzbogacenia bioróżnorodności na obszarach rolniczych poprzez zachowanie i rozwój obszarów nieprodukcyjnych (ważnych m.in. dla ochrony zapylaczy) i elementów krajobrazu, w tym zadrzewień.

Powyższe działania będą realizowane między innymi w ramach interwencji *Wieloletnie pasy kwietne*, której celem jest wzbogacenie bioróżnorodności i krajobrazu wiejskiego oraz zapewnienie miejsca bytowania oraz bazy pokarmowej dla organizmów pożytecznych, w tym owadów zapylających i ptaków krajobrazu rolniczego. Interwencja polegać będzie na zakładaniu na gruntach ornych i utrzymaniu śródpolnych, wieloletnich pasów kwietnych, stanowiących jednocześnie korytarze ekologiczne i ostoje dla wielu gatunków zwierząt.

Wspierane będzie tworzenie zadrzewień i zakładanie systemów rolno-leśnych, które oprócz urozmaicenia krajobrazu rolniczego, będą przyczyniać się do utrzymania równowagi ekologicznej na obszarach wiejskich. Będą również stanowić miejsce bytowania wielu organizmów i bazę pokarmową m.in. dla ptaków i owadów zapylających. Preferowane będą inwestycje w formie liniowej lub pasowej, tak aby w większym stopniu spełniały funkcje przeciwwietrzne, wodochronne i przeciwoerozyjne. W składzie gatunkowym będą przeważać gatunki liściaste, w tym gatunki biocenotyczne lub miododajne. Istotną rolę we wzmocnieniu bioróżnorodności będą pełnić interwencje na obszarach rolnych polegające na dywersyfikacji struktury krajobrazu rolniczego. Nasadzenia charakteryzujące się bogatą różnorodnością

biologiczną, przyczynią się do powstrzymania i odwrócenia procesu spadku liczebności owadów zapylających, jak również zasadzenia 3 mld drzew do 2030 r.

Wdrażane będą również w ramach systemów na rzecz klimatu, środowiska i dobrostanu zwierząt ekoschematy: (i) Obszary z roślinami miododajnymi, w celu ochrony różnorodności biologicznej poprzez stworzenie pożytków dla pszczół i innych zapylaczy, (ii) Przeznaczenie 7% powierzchni GO w gospodarstwie na obszary nieprodukcyjne, w celu zachęcenia rolników do utrzymywania w gospodarstwie obszarów nieprodukcyjnych, które korzystnie oddziałują na środowisko, w szczególności na ochronę i zwiększenie różnorodności biologicznej, jak również (iii) Utrzymanie zadrzewień śródpolnych, w celu utrzymania różnorodności biologicznej. Dodatkowo minimalizowana będzie erozja wodna i wietrzna gleby, co będzie korzystnie wpływać na jej żyzność.

Rekomendacja nr 7: *Redukcja niedoboru wody poprzez znaczne zwiększenie wsparcia na rzecz rozwiązań opartych na zasobach przyrody, odpowiednie praktyki w zakresie gospodarowania gruntami poprawiające retencję wody w glebie takie jak dłuższe i bardziej zróżnicowane zmianowanie upraw oraz dostosowanie upraw poprzez propagowanie odpornych na suszę, wymagających mniejszej ilości wody i ulepszonych odmian roślin uprawnych, co pozwoli lepiej zarządzać zapotrzebowaniem upraw na wodę. Wsparcie powinno również koncentrować się na systemach nawadniania, które najlepiej sprawdzają się pod względem oszczędności wody, oraz na ponownym wykorzystaniu wody zgodnie z wymogami ramowej dyrektywy wodnej.*

Polska ze względu na uwarunkowania hydrologiczne i zmiany klimatu jest szczególnie narażona na niedobór wód i dlatego działania w obszarze gospodarki wodnej mają charakter priorytetowy. Biorąc jednak pod uwagę wysokie koszty inwestycji wsparcie będzie oferowane głównie w Krajowym Planie Odbudowy, w ramach którego możliwa będzie m.in. modernizacja niewielkich urządzeń wodnych, w szczególności ograniczających odpływ wody, z uwzględnieniem jej retencjonowania oraz możliwości wykorzystania wody dla przeciwdziałania skutkom suszy. Dodatkowo możliwa będzie modernizacja lub odbudowa byłych i istniejących zbiorników wodnych oraz towarzyszącej im infrastruktury kulturowej w postaci młynów wodnych. Jednocześnie w związku z okresem przejściowym w ramach PROW 2014-2020 zaproponowano uruchomienie szeregu działań na rzecz spowolnienia lub zatrzymania spływu wód na gruntach użytkowanych rolniczo poprzez rozwój tzw. małej retencji, w tym modernizację istniejących urządzeń melioracyjnych (głównie przez odbudowę urządzeń piętrzących i przywrócenie im funkcji nawadniająco-odwadniających, czyli zdolności zachowania wody w okresie suszy i odprowadzenia w okresie jej nadmiaru) i promowanie retencji krajobrazowej, w tym funkcji retencyjnych trwałych użytków zielonych. W planie przewidziano *Ekoschemat - Retencjonowanie wody na trwałych użytkach zielonych*. W celu adaptacji do zmian klimatu rolnicy zachęceni będą do stosowania agrotechniki sprzyjającej zachowaniu wody w glebie [*Ekoschemat - Międzyplony /wsiewki, Ekoschemat - Zróżnicowana struktura upraw, Ekoschemat - Uproszczone systemy uprawy, Ekoschemat - Utrzymanie zadrzewień śródpolnych*].

Dodatkowo przewiduje się realizację *inwestycji przyczyniających się do ochrony środowiska i klimatu*, w których będą preferowane operacje związane z poprawą efektywności retencjonowania lub wykorzystania wody. Chodzi m.in. o instalacje do pozyskiwania i zagospodarowania wody deszczowej i roztopowej oraz instalacje do powtórnego obiegu wody, zbiorniki retencyjne gromadzące wody opadowe i roztopowe w gospodarstwie. Równoległe przewiduje się wsparcie w formie dotacji dla przedsiębiorstw świadczących usługi m.in. w zakresie zarządzania wodą w rolnictwie – interwencja *Rozwój usług rolnictwa precyzyjnego na rzecz ochrony środowiska i klimatu*.

Rekomendacja nr 8: *Przyczynianie się do realizacji celu Europejskiego Zielonego Ładu, jakim jest ograniczenie strat składników pokarmowych, poprzez wspieranie lepszego gospodarowania składnikami odżywczymi, począwszy od pomieszczeń inwentarskich po techniki nawożenia, powszechniejsze stosowanie rolnictwa precyzyjnego, lepsze gospodarowanie obornikiem, wyznaczanie odpowiednich elementów krajobrazu, takich jak nabrzeżne strefy buforowe lub mokradła, oraz inne technologie, w tym cyfrowe narzędzia do zarządzania składnikami pokarmowymi w gospodarstwach, ukierunkowane na bardziej efektywne wykorzystanie nakładów i zmniejszenie nadwyżek składników pokarmowych.*

Właściwa gospodarka nawozowa jest istotna z punktu widzenia ekonomicznego, a także środowiskowego. Ten drugi aspekt każe wspierać praktyki rolnicze przyczyniające się do ograniczenia utraty składników pokarmowych takie jak stosowanie planów nawożenia, stosowanie właściwych technologii przechowywania i aplikacji nawozów, stosowanie roślinnej ochrony gleby, działania na rzecz zapobiegania utracie/zwiększenia zawartości materii organicznej w glebie. Wdrożenie tego rodzaju praktyk wymaga odpowiedniego wyposażenia technicznego, a w konsekwencji – wsparcia inwestycyjnego gospodarstw. Utracie składników pokarmowych roślin zapobiega odpowiednie ukształtowanie krajobrazu, dlatego też promowane będzie tworzenie i utrzymanie stref buforowych i zadrzewień. W tym celu będą realizowana interwencje:

- *Ekoschemat - Opracowanie i przestrzeganie planu nawożenia, Wymieszanie obornika na gruntach ornych w ciągu 12 godzin od aplikacji, Stosowanie płynnych nawozów naturalnych innymi metodami niż rozbryzgowo, które są praktykami ograniczającymi straty składników pokarmowych, ułatwiają lepiej nimi zarządzać,*
- *Inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu, w ramach której przewiduje się wsparcie na zakup maszyn i urządzeń do niskoemisyjnej aplikacji nawozów, magazynowania nawozów naturalnych,*
- *Inwestycje w gospodarstwach rolnych w zakresie OZE i poprawy efektywności energetycznej, gdzie przewidziano wsparcie na zakup (i) mikroinstalacji produkujących energię biogazu (pozwoli zagospodarować nadwyżki nawozów naturalnych) oraz (ii) systemów odzyskiwania ciepła (m.in. ze ściółki, gnojowicy) co będzie powodować mniejszą emisję amoniaku a tym samym straty tego związku,*
- *Rozwój usług rolnictwa precyzyjnego na rzecz ochrony środowiska i klimatu, w których przewiduje się wsparcie na zakup oprzyrządowania do niskoemisyjnej aplikacji nawozów, pozwalające na racjonalne stosowanie nawożenia oraz inwestycje związane z zarządzaniem stadem (w szczególności wykorzystujące technologie cyfrowe w zakresie żywienia, dobrostanu, zdrowotności zwierząt), mające na celu ograniczenie strat składników pokarmowych,*
- *Zakładanie systemów rolno-leśnych, pozwala na użytkowanie gruntu rolnego, na którym drzewa lub krzewy są zintegrowane z uprawą rolną na tym samym obszarze. Jest to wielofunkcyjne użytkowanie gruntu przynoszące korzyści środowiskowo-klimatyczne, dzięki zwiększeniu infiltracji oraz ochronie wód powierzchniowych. Systemy rolnoleśne zapobiegają erozji oraz zwiększają zawartość materii organicznej w glebie.*

- *Tworzenie zadrzewień śródpolnych* wpływa na ochronę zasobów naturalnych, takich jak woda, gleba i powietrze oraz wzrost różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich. Zadrzewienia przyczyniają się do zwiększania retencji wodnej oraz zmniejszają ilość zanieczyszczeń przedostających się do wód. Stanowią istotny element przeciwdziałania skutkom suszy. Zapobiegają erozji wodnej i wietrznej oraz zwiększają pochłanianie dwutlenku węgla.

Niezależnie od powyższego zasady właściwego stosowania nawozów zawierających w składzie azot oraz przechowywania nawozów naturalnych, w tym postępowania z odciekami, określa ustawa z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne (Dz.U. z 2021 r. poz.624, 784) oraz rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2020 r. w sprawie przyjęcia „Programu działań mających na celu zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych oraz zapobieganie dalszemu zanieczyszczeniu” (Dz.U. z 2020 r. poz. 243) tzw. program azotanowy.

Zgodnie z art. 105a. ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne podmioty które:

- prowadzą chów lub hodowlę drobiu powyżej 40 000 stanowisk lub chów lub hodowlę świń powyżej 2000 stanowisk dla świń o wadze ponad 30 kg lub 750 stanowisk dla macior (tzw. podmioty wielkopowierzchniowe),
- posiadają gospodarstwo rolne o powierzchni powyżej 100 ha użytków rolnych, uprawiają uprawy intensywne na gruntach ornych na powierzchni powyżej 50 ha lub utrzymują obsadę większą niż 60 dużych jednostek przeliczeniowych (DJP), według stanu średniorocznego,
- nabywają nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny do bezpośredniego rolniczego wykorzystania w celu nawożenia lub poprawy właściwości gleby od podmiotu importującego nawóz naturalny lub produkt pofermentacyjny z terytoriów państw trzecich lub od podmiotu prowadzącego działalność, o której mowa w pkt 1

- są obowiązane do opracowania planu nawożenia azotem.

Dodatkowo, aby zapewnić potrzebę prawidłowego rozdysponowania nawozów przez inwestorów wielkoprzemysłowych istnieje obowiązek posiadania pozytywnej opinii o planie nawożenia azotem, wydawanej przez stacje chemiczno-rolnicze. Plan nawożenia azotem zawiera rozplanowanie stosowania nawozów na poszczególnych działkach rolnych w gospodarstwie rolnym, z uwzględnieniem potrzeb pokarmowych roślin w warunkach danego siedliska. Obowiązek posiadania planu nawożenia fosforem, potasem, czy też innymi składnikami pokarmowymi mogą mieć niektóre gospodarstwa wielkotowarowe – w związku z wymogiem wynikającym z otrzymanego pozwolenia zintegrowanego.

Gospodarstwa, które zgodnie z przepisami ustawy z dnia 20 lipca 2017 r. - Prawo wodne nie są obowiązane do opracowania planu nawożenia azotem, stosują nawozy w dawkach nieprzekraczających maksymalnych dawek nawozów azotowych dla upraw w plonie głównym określonych w programie azotanowym.

Ponadto we wszystkich gospodarstwach zastosowana w okresie roku dawka nawozów naturalnych wykorzystywanych rolniczo nie może zawierać więcej niż 170 kg azotu w czystym składniku na 1 ha użytków rolnych.

Rekomendacja nr 9: *Przyczynianie się do realizacji celu Europejskiego Zielonego Ładu dotyczącego powierzchni upraw ekologicznych poprzez znaczne zwiększenie starań na rzecz powstrzymania spadku i stymulowania wzrostu powierzchni upraw ekologicznych w Polsce dzięki wsparciu w ramach WPR zarówno w zakresie konwersji na uprawy ekologiczne, jak i utrzymania takich upraw. Jednocześnie trzeba zintensyfikować wysiłki i inwestycje mające na celu zwiększenie popytu na produkty ekologiczne w łańcuchu dostaw żywności, np. poprzez określenie potencjału lokalnej produkcji żywności ekologicznej, utworzenie odpowiednich struktur łańcucha dostaw żywności i rozpowszechnianie innowacyjnych podejść.*

Realizacja celu EZŁ dotyczącego powierzchni upraw ekologicznych, powinna mieć charakter systemowy oraz skupiać się na rozwoju i wspieraniu działań we wszystkich obszarach łańcucha żywności ekologicznej, począwszy od produkcji pierwotnej do oddziaływania na popyt. Podejście takie zostało również zaproponowane w Ramowym Planie Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego w Polsce na lata 2021 – 2027. Realizacja celu dot. wzrostu powierzchni gruntów rolnych objętych systemem rolnictwa ekologicznego będzie wspierana m.in. poprzez „Ekoschemat – rolnictwo ekologiczne”. Interwencja ta wspiera kompleksowo produkcję roślinnego surowca ekologicznego, tj. powierzchnie upraw w ramach różnych grup upraw (*rolnicze, warzywne, zielarskie, sadownicze, paszowe i TUZ*). W zakresie produkcji zwierzęcej, uwzględniono wsparcie pośrednie poprzez wspieranie powierzchni upraw stanowiących bazę paszową dla zwierząt utrzymywanych w gospodarstwach ekologicznych (tj. upraw paszowych na gruntach ornych oraz TUZ). Warunkiem otrzymania płatności do takich upraw będzie posiadanie przez rolnika zwierząt. Ponadto przewidziano premię za zrównoważoną produkcję roślinno-zwierzęcą dla gospodarstw zapewniających obsadę zwierząt od 0,5 DJP/ha do 1,5 DJP/ha na wszystkich UR w gospodarstwie. Dodatkowo, przewiduje się wsparcie rozwoju ekologicznej produkcji zwierzęcej w ramach interwencji „Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)”. Uzupełniająco w zakresie dostępności środków do produkcji zaplanowano utworzenie bazy danych o dostępnym materiale siewnym, w tym materiale heterogenicznym.

Przestawianie profilu gospodarstwa na produkcję ekologiczną oraz rozwój przetwórstwa tego surowca będzie realizowane w ramach instrumentów *Premie dla młodych rolników*, *Rozwój małych gospodarstw* poprzez premiowanie operacji dot. produktów objętych systemami jakości (w tym ekologicznych). Projekty dotyczące produkcji ekologicznej wspierane przez instrument *Rozwój małych gospodarstw* otrzymają także wyższe wsparcie. Dodatkowo w instrumencie *Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)* przewiduje się procentowe podwyższenie poziomu wsparcia dla rolników ekologicznych (z 45% na 65%) na zakup maszyn i urządzeń oraz podjęcie inwestycji niematerialnych w przypadku działań skupiających się m.in. na wprowadzeniu nowych technologii produkcji i innowacji, zmianie profilu produkcji, czy zwiększeniu wartości dodanej produkcji ekologicznej. Przetwórstwo ekologiczne będzie wspierane przez instrument *Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości (dotacja) – poza gospodarstwem*. Wsparcie będzie skierowane do mikro, małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) a poziom współfinansowania projektów zostanie zwiększony do 60%. W ramach

instrumentów krajowych planuje się rozwój istniejącego Centrum Małego Przetwórstwa w CDR Radom.

Ww. działaniom towarzyszyć będzie transfer wiedzy wśród rolników i doradców, w tym w ramach dotacji na badania naukowe w rolnictwie ekologicznym. Planowane jest, aby każdy producent wraz z wejściem do systemu rolnictwa ekologicznego otrzymywał zestaw materiałów informacyjnych (tzw. *pakiet startowy*) zawierających podstawową wiedzę o systemie rolnictwa ekologicznego, produkcji rolnej, przetwórstwie i akwakulturze ekologicznej. Na 2021/2022 rok zaplanowano powszechny cykl szkoleń w zakresie nowych przepisów o rolnictwie ekologicznym oraz realizację działań demonstracyjnych w zakresie rolnictwa ekologicznego. W interwencji „Współpraca Grup Operacyjnych EPI” przewiduje się wsparcie współpracy między podmiotami na rzecz wspólnych przedsięwzięć z uwzględnieniem badań naukowych. Interwencja uwzględnia priorytetowość dla operacji mających pozytywny wpływ na rolnictwo ekologiczne oraz projektów ukierunkowanych na rozwijanie produkcji w systemach jakości żywności.

Wsparcie sprzedaży wytworzonych produktów ekologicznych odbywać się będzie poprzez wsparcie kanałów dystrybucji, obejmujących oprócz gospodarstw agroturystycznych i edukacyjnych trasy turystyczne, bazary ekologiczne, kooperatywy zakupowe i systemy rolnictwa wspieranego społecznie. Wspierane będzie tworzenie i przystosowywanie zorganizowanych miejsc handlowych, bazarów, targowisk, na których ekologiczni rolnicy i producenci, mogliby sprzedawać swoje wyroby. Wspierane będą również portale i rozwiązania umożliwiające lub ułatwiające sprzedaż produktów ekologicznych za pośrednictwem internetu. Wsparcie rozpoczęcia produkcji w ramach RHD/sprzedaży bezpośredniej może być finansowane w ramach interwencji *Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości (dotacja) - w gospodarstwie*, w której występuje preferencja dla operacji dot. przetwarzania i wytwarzania wyrobów ekologicznych. Ponadto, aby zwiększać podaż produktów ekologicznych, należy wspierać łączenie się producentów w grupy lub organizacje – wzmacnia to ich pozycję w łańcuchu dostaw, podnosi poziom produkcji, pozwala lepiej reagować na zapotrzebowanie rynku. W tym celu producenci ekologiczni będą mogli również skorzystać z ww. interwencji oraz dodatkowo ze środków interwencji *Tworzenie i rozwój grup producentów rolnych i organizacji producentów*.

Oddziaływanie na stronę popytową jest związane z prowadzeniem działań edukacyjno-informacyjno-promocyjnych o rolnictwie ekologicznym. W ramach instrumentów krajowych, resort rolnictwa będzie bezpośrednio prowadził ww. działania we współpracy z innymi podmiotami i jednostkami organizacyjnymi. Dostępne są również instrumenty skierowane do organizacji/grup na cele prowadzenia działań informacyjno-promocyjnych i należą do nich: Fundusze Promocji, środki dostępne w ramach programu operacyjnego dla sektora rybackiego w ramach perspektywy finansowej na lata 2021–2027 oraz środki dostępne w ramach interwencji „Promowanie, informowanie i marketing dotyczący żywności wytwarzanej w ramach systemów jakości żywności”. To konsumenci kształtują popyt na produkty ekologiczne. Tylko w przypadku zaufania do systemu kontroli i certyfikacji konsumenci są skłonni płacić więcej za produkty ekologiczne niż za konwencjonalne. W zakresie utrzymania

zaufania do systemu kontroli i certyfikacji produktów ekologicznych, planowane są działania w trzech obszarach:

- ze środków własnych w zakresie transferu dobrych praktyk kontroli i certyfikacji wśród podmiotów realizujących kontrole urzędowe w rolnictwie ekologicznym, tj. PIORIN, IJHARS, ARiMR i jednostki certyfikujące;
- ze środków Planu Strategicznego WPR w zakresie zwrotu kosztów kontroli i certyfikacji oraz kosztów udziału w systemie rolnikom i przetwórcom ekologicznym w ramach interwencji „Wsparcie uczestników unijnych i krajowych systemów jakości żywności” oraz „Ekoschemat – rolnictwo ekologiczne”;
- ze środków Krajowego Planu Odbudowy (e-usługi dla rolnictwa) w obszarze cyfryzacji. Planowane jest przygotowanie kompleksowej bazy informacji dla sektora produkcji ekologicznej i konsumentów, dostępnej dla wszystkich zainteresowanych (pt. Okienko dla Rolnika koordynowane bezpośrednio przez KPRM). Utrudniony dostęp do bieżącej informacji o producentach ekologicznych stanowi jedną z barier rozwoju produkcji ekologicznej w Polsce. Baza ma być również odpowiedzią na problemy związane z nadzorem jak i z unijnymi obciążeniami biurokratycznymi rolników związanymi z udziałem w tym systemie.

Rekomendacja nr 10: Wspieranie zatrudnienia, wzrostu, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich poprzez równoważenie struktury wiekowej na obszarach wiejskich i w sektorze rolnictwa za pomocą inwestycji ukierunkowanych na przyciąganie osób młodych, zapewnianie podstawowych usług dla ludności na obszarach wiejskich, wspieranie zakładania przedsiębiorstw na obszarach wiejskich i rozwój biogospodarki. W tym kontekście ważne będzie zapewnienie synergii i komplementarności między funduszami unijnymi i krajowymi.

Dochody młodych rolników charakteryzują się dużą zmiennością w czasie, a przeciętne dochody są niższe od średniego dochodu rolniczego. Młodzi rolnicy mają trudniejszy dostęp do finansowania. Także niższa, niż w innych sektorach, dochodowość jest jedną z głównych barier zniechęcających do wejścia do sektora rolnictwa. Czynnikiem niwelującym tę gorszą pozycję i przyciągającym młodych rolników do sektora rolnictwa jest zewnętrzne wsparcie finansowe i doradcze.

Równoważenie struktury wiekowej na obszarach wiejskich i w sektorze rolnym będzie się odbywać poprzez szeroki katalog interwencji ukierunkowanych na stabilizację dochodów młodych rolników oraz ułatwianie im rozpoczęcia gospodarowania. Kontynuowana będzie płatność dla młodych rolników w ramach płatności bezpośrednich [*Uzupełniające wsparcie dochodów dla młodych rolników*] a także wsparcie przy podejmowaniu działalności rolniczej poprzez premie dla osób po raz pierwszy podejmujących taką działalność [*Premie dla młodych rolników*]. Jednocześnie przewiduje się preferencje dla osób młodych w zakresie instrumentów wsparcia inwestycyjnego: *Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje) oraz Rozwój współpracy w ramach łańcucha wartości (dotacja) - w gospodarstwie*. Również w ramach instrumentu finansowego [*Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność - Instrumenty finansowe*] zaproponowano wsparcie dla młodych rolników polegające na gwarancji wraz z dotacją na spłatę odsetek w przypadku kredytów na zakup ziemi, bez limitu 10% kwoty kredytu. Kontynuowane będzie także wsparcie usług doradczych dla młodych rolników.

Wsparcie rozwoju lokalnego w Planie będzie miało charakter uzupełniający do innych funduszy unijnych i krajowych. Dla zapewnienia żywotności obszarów wiejskich proces modernizacji i rozwoju infrastruktury technicznej (drogi, sieci wodno-kanalizacyjne oraz rozwój sieci Internetu szerokopasmowego) będzie realizowany w ramach Polityki Spójności, Krajowego Programu Odbudowy i środków krajowych. Z tych samych źródeł będą wspierane inwestycje z obszaru zapewnienia dostępu do usług publicznych dla mieszkańców obszarów wiejskich. W okresie przejściowym, w PROW 2021-2023, na wsparcie budowy i modernizacji dróg lokalnych oraz inwestycji w gospodarkę wodno-ściekową przeznaczono prawie 800 mln euro środków publicznych co pozwoliło na ograniczenie tego wsparcia w Planie Strategicznym. W ramach Planu Strategicznego planuje się skupić jedynie na zakresach nieuwzględnionych w innych programach a jednocześnie bardzo istotnych z punktu widzenia polityki rozwoju obszarów wiejskich. W zakresie infrastruktury planuje się zadania związane z budową indywidualnych oczyszczalni ścieków.

Poziom przedsiębiorczości na obszarach wiejskich jest relatywnie niski. Prowadzi tam działalność ok. 1/3 wszystkich przedsiębiorstw (pozostałe działają w miastach). Dominują mikroprzedsiębiorstwa (96%), a działalność prowadzona jest głównie przez osoby fizyczne. Liczba podmiotów gospodarczych wzrasta, jednak tempo tych zmian nie jest jednakowe. Najwyższe tempo wzrostu charakteryzuje regiony w których odnotowuje się wzrost liczby ludności. Postęp w biogospodarce wiąże się ściśle ze zwiększeniem poziomu innowacyjności. Nowe rozwiązania stanowią źródło nowych miejsc pracy dla mieszkańców wsi. Wspieranie rozwoju przedsiębiorczości będzie ukierunkowane na usługi dla rolnictwa zarówno w formie dotacji (w zakresie rolnictwa 4.0) jak i instrumentów finansowych. Inne obszary, w tym biogospodarka, usługi komercyjne będą mogły uzyskać wsparcie w ramach lokalnych strategii rozwoju. Również w obszarze przedsiębiorczości zakłada się odpowiednie zaangażowanie środków w ramach polityki spójności.

W ramach podejścia LEADER kontynuowane będzie wsparcie finansowe na tworzeniu i rozwoju miejsc pracy na obszarach wiejskich poprzez wspieranie zakładania nowych przedsiębiorstw oraz inwestycje z zakresu małej infrastruktury. Dodatkowo pomoc będzie udzielana rolnikom na podejmowanie działalności pozarolniczej np. związanej z tworzeniem gospodarstw opiekuńczych i rozwojem srebrnej gospodarki.

Nowym instrumentem będą przedsięwzięcia z zakresu rozwoju inteligentnych wiosek (smart villages) obejmujących inwestycje infrastrukturalne w zakresie adaptacji do zmian klimatu i środowiska w tym w szczególności budowy instalacji odnawialnych źródeł energii czy budownictwa pasywnego, wykorzystanie wiedzy lub innowacji w poszukiwaniu rozwiązań m.in. w obszarach poprawy jakości życia, ograniczenia depopularyzacji, niekorzystnych trendów demograficznych, podniesienia jakości usług lokalnych lub bezpieczeństwa, poszanowania środowiska lokalnego, niewystarczającej liczby miejsc pracy czy wykluczenia cyfrowego.

Rekomendacja nr 11: *Przyczynienie się do osiągnięcia celu Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie środków przeciwdrobnoustrojowych poprzez podjęcie znacznych wysiłków, by w dużym stopniu ograniczyć stosowanie środków przeciwdrobnoustrojowych w rolnictwie, przy uwzględnieniu danych liczbowych, z których wynika, iż sprzedaż tych środków przewyższa średnią UE. Zachęca się Polskę do stosowania wszystkich dostępnych narzędzi, w tym instrumentów w ramach WPR, w celu wspierania hodowców, np. przez propagowanie najlepszych praktyk w zakresie ograniczonego i rozważnego stosowania środków przeciwdrobnoustrojowych, a także poprzez poprawę zarządzania zwierzętami gospodarskimi, bioasekuracji, profilaktyki i kontroli zakażeń*

Polska zamierza dążyć do ograniczenia stosowania antybiotyków u zwierząt gospodarskich głównie przy użyciu środków spoza WPR. W związku z potrzebą wielokierunkowego działania, podejmowane były, i będą kontynuowane także w przyszłości, działania nakierowane m.in. na a) wdrażanie przepisów UE w sprawie weterynaryjnych produktów leczniczych i pasz leczniczych oraz b) działania przeciw narastaniu oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe, stosowane w weterynarii, a w tym:

- budowa systemu informatycznego umożliwiającego monitorowanie zużycia produktów leczniczych weterynaryjnych w poszczególnych gospodarstwach z podziałem na gatunki zwierząt i rodzaje przeciwdrobnoustrojowych produktów leczniczych stosowanych u zwierząt;
- podnoszenie świadomości publicznej i wiedzy na temat ryzyka rozwoju oporności na środki przeciwdrobnoustrojowe poprzez skuteczną edukację, komunikację i szkolenia;
- wspieranie działań mających na celu zmniejszenie liczby przypadków infekcji poprzez skuteczne środki sanitarne, dobre praktyki higieniczne i działania zapobiegawcze (w tym bioasekuracja);
- powołanie Grupy Ekspertów ds. Oporności na Środki Przeciwdrobnoustrojowe, do której zadań należeć będzie przygotowanie stanowisk, opinii, polityk, strategii i propozycji rozwiązań dotyczących oporności na środki.

Uzupełnieniem powyższych działań będzie organizacja różnych form działań szkoleniowych z interwencji *Doskonalenie zawodowe rolników*, obejmujących zagadnienia związane m. in. ze stosowaniem antybiotyków, a także szkolenia dla lekarzy weterynarii planowane w KSOW.

Rekomendacja nr 12: Poprawa dobrostanu zwierząt, zwłaszcza trzody chlewnej i kur niosek, poprzez wspieranie ambitnych środków mających na celu poprawę zarządzania zwierzętami gospodarskimi oraz profilaktyki i kontroli zakażeń, w tym podniesienie poziomu bioasekuracji

Minimalne warunki utrzymywania zwierząt gospodarskich, zapewniające zwierzętom dobrostan na podstawowym poziomie, zostały uregulowane w ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. z 2020 r. poz. 638) oraz wydanych na jej podstawie rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Przepisy te wdrażają postanowienia dyrektyw Unii Europejskiej w tym zakresie, tj. ogólną dyrektywę o ochronie zwierząt gospodarskich oraz szczegółowe regulujące dobrostan kur niosek, kurcząt brojlerów, cieląt oraz świń. Krajowe przepisy określają także minimalne warunki utrzymywania gatunków zwierząt gospodarskich innych niż te, dla których normy ochrony zostały określone w przepisach Unii Europejskiej. Weryfikacja przestrzegania przepisów z zakresu ochrony zwierząt prowadzona jest poprzez planowe kontrole w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta, kontrole w trakcie załadunku i wyładunku w ramach transportu zwierząt oraz poprzez stały nadzór podczas uboju zwierząt w rzeźni. Jednym z zagadnień pozostającym w szczególnym zainteresowaniu Inspekcji Weterynaryjnej jest kwestia zapewnienia właściwych warunków utrzymania świń i ograniczenia stosowania praktyki obcinania ogonów u świń.

Działaniem wspierającym osiągnięcie celu poprawy dobrostanu zwierząt jest realizowane aktualnie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2014-2020 działanie Dobrostan zwierząt obejmujące bydło, świnie i owce. Realizacja działania Dobrostan zwierząt polega na zapewnieniu zwierzętom zwiększonej o co najmniej 20% względem wymaganej przepisami krajowymi powierzchni bytowej w budynkach lub na zapewnieniu im dostępu do pastwisk czy wybiegów. Rozgęszczenie świń jest jednym z działań, które wpływa na ograniczenie występowania agresywnych zachowań u świń, w tym polegających na obgryzaniu ogonów, co pomoże wyeliminować konieczność wykonywania zabiegów obcinania ogonów.

Działanie to, w postaci *Ekoschematu – Dobrostan zwierząt* będzie kontynuowane w odniesieniu do obecnie wspieranych gatunków, jak również planowane jest jego rozszerzenie o kolejne gatunki zwierząt/ grupy zwierząt, w tym opasy, konie, kozy, indyki, brojlery i kury nioski. W przypadku kur niosek planowane wsparcie dotyczyć będzie utrzymywania kur niosek w systemach utrzymywania innych niż klatkowy. Wsparcie w ramach interwencji ma na celu zrekompensowanie dodatkowych poniesionych kosztów i utraconych dochodów w wyniku wprowadzenia praktyk hodowlanych związanych z podwyższonym dobrostanem zwierząt.

Ponadto za poprawiające dobrostan zwierząt należy uznać część inwestycji w ramach interwencji pn. *Inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu*, które związane są z adaptacją do niekorzystnych warunków pogodowych, m.in. budowy wiat dla zwierząt, wodopojów oraz instalacji związanych z wentylacją budynków inwentarskich lub obniżających temperaturę. Dodatkowo inwestycje planowane w ramach interwencji *Inwestycje w gospodarstwach rolnych zwiększające konkurencyjność (dotacje)* mogą także realizować cel poprawy dobrostanu zwierząt.

Pomoc w tej interwencji może dotyczyć wsparcia budowy lub modernizacji oraz wyposażenia budynków lub budowli służących do produkcji zwierzęcej, a także zapewnienia wybiegów oraz pastwisk dla zwierząt z wykorzystaniem innowacyjnych rozwiązań. Za realizujące cel poprawy dobrostanu zwierząt należy także uznać wszelkie wsparcie dla produkcji zwierzęcej w ramach rolnictwa ekologicznego, które zakłada stosowanie wysokich standardów dotyczących dobrostanu zwierząt.

Jeśli chodzi o działania związane z zapobieganiem rozprzestrzenianiu się ASF planuje się kontynuację wsparcia realizowanego w ramach PROW 2014-2020 w postaci interwencji *Inwestycje zapobiegające rozprzestrzenianiu się ASF*.

Rekomendacja nr 13: Przyczynianie się do realizacji celów Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie pestycydów, w szczególności poprzez działanie na rzecz ograniczenia stosowania bardziej niebezpiecznych pestycydów i zapewnienie stosowania praktyk zintegrowanego zarządzania ochroną przed szkodnikami

Wg danych Eurostatu, pomimo postępującej profesjonalizacji rolnictwa w Polsce, nadal relatywnie niskie jest zużycie środków ochrony roślin wyrażone w kg/ha. W najbardziej aktualnych dostępnych danych za rok 2014, Polska plasowała się pod tym względem na 12 miejscu w Unii Europejskiej przy zużyciu na poziomie ok. 1,5 kg środków ochrony roślin na ha, podczas gdy w państwie o najwyższym zużyciu wartość ta wynosiła blisko 10 kg środków ochrony roślin na ha.

Powoduje to, iż w Polsce presja ze strony rolnictwa na środowisko jest nadal relatywnie niska i tendencja ta może zostać utrzymana poprzez odpowiednie działania ukierunkowane na wsparcie rolników w tym zakresie. Jednocześnie pamiętać należy o dużym zróżnicowaniu gospodarstw i upraw pod względem intensywności stosowania środków ochrony roślin.

Jednocześnie Polska od szeregu lat podejmuje aktywne działania ukierunkowane na racjonalizację stosowania środków ochrony roślin oraz ograniczanie ryzyka związanego z aplikacją tych preparatów. Działania te opisane zostały w drugim już przyjętym w Polsce Krajowym planie działania na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin. Cele krajowego planu działania realizowane będą przede wszystkim poprzez upowszechnienie ogólnych zasad integrowanej ochrony roślin oraz zapobieganie zagrożeniom związanym ze stosowaniem środków ochrony roślin.

Działania przedsięwzięte do tej pory przez Polskę to m.in.:

Wdrożone już prawodawstwo w zakresie zrównoważonego stosowania środków ochrony roślin

Polska wprowadziła mechanizmy prawne dotyczące ograniczania stosowania chemicznych środków ochrony roślin i jednocześnie monitoruje postępy w ograniczaniu tego stosowania, również w odniesieniu do substancji kwalifikujących się do zastąpienia, o których mowa w strategii „Od pola do stołu”. Prawodawstwo w zakresie zrównoważonego stosowania środków ochrony roślin obejmuje m.in.:

- badania sprawności sprzętu do stosowania środków ochrony roślin;
- szkolenia dla osób stosujących środki ochrony roślin, dystrybutorów tych preparatów oraz doradców;
- wprowadzenie ograniczeń w stosowaniu środków ochrony roślin na terenach szczególnie wrażliwych;
- określenie minimalnych odległości od szczególnie wrażliwych miejsc w jakich można stosować środki ochrony roślin;
- określenie warunków bezpiecznego stosowania środków ochrony roślin (tj. magazynowania środków ochrony roślin, przygotowywania zabiegu, aplikacji preparatu oraz postępowania po wykonaniu zabiegu), w tym warunków atmosferycznych wykonywania zabiegów;

- określenie zasad stosowania środków ochrony roślin sprzętem agrolotniczym;
- wprowadzenie obowiązku przestrzegania zasad integrowanej ochrony roślin;
- utworzenie systemu kontroli obrotu i stosowania środków ochrony roślin.

Ustanowiono także system jakości i certyfikacji żywności uwzględniający zasady integrowanej ochrony roślin – integrowana produkcja roślin.

Głównym celem opisanych przepisów jest osiągnięcie zrównoważonego stosowania środków ochrony roślin.

Przyjęty (drugi) Krajowy plan działania na lata 2018-22 na rzecz ograniczenia ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin

Dokument ten określa zadania dla jednostek administracji publicznej w zakresie ograniczania zagrożeń związanych z wykonywaniem chemicznych zabiegów ochrony roślin. Zadania te będą stanowić wsparcie dla producentów w wytwarzaniu żywności wysokiej jakości, spełniającej wymagania w zakresie bezpieczeństwa konsumenta, przy zminimalizowaniu negatywnej presji na środowisko naturalne. Kluczowe jest upowszechnianie ogólnych zasad integrowanej ochrony roślin, co prowadzi do zmniejszenia zależności produkcji roślinnej od preparatów chemicznych i w efekcie ogranicza ryzyko związane z ich użyciem – zarówno dla konsumentów produktów rolnych, osób wykonujących zabiegi, jak i środowiska, a w szczególności środowiska wodnego oraz owadów zapylających. Duży nacisk położony został na ochronę owadów zapylających oraz środowiska wodnego. Planowany jest także rozwój monitoringu obecności środków ochrony roślin w wodach powierzchniowych.

Rozwijana i doskonalona będzie Platforma sygnalizacji agrofagów www.agrofagi.pl, jako podstawowe narzędzie służące udostępnianiu informacji dotyczących środków ograniczających ryzyko związane ze stosowaniem środków ochrony roślin dla zdrowia ludzi, zwierząt oraz dla środowiska. Doskonalony będzie system szkoleń z zakresu ochrony roślin, w tym poprzez opracowanie jednolitych materiałów dydaktycznych. Rozwijany będzie monitoring zatruc ludzi oraz pszczół środkami ochrony roślin. Prowadzone będą także działania na rzecz zapewnienia efektywnej ochrony upraw małoobszarowych oraz ekologicznych.

Kontrola obrotu i stosowania środków ochrony roślin

Ustanowiony został sprawny system urzędowych kontroli obrotu i stosowania środków ochrony roślin. Zakres ww. kontroli obejmuje w szczególności:

- kontrolę obrotu środkami ochrony roślin, w tym kontrolę importu;
- badanie jakości środków ochrony roślin znajdujących się w obrocie;
- kontrolę stosowania środków ochrony roślin w gospodarstwach rolnych, przy zaprawianiu materiału siewnego, fumigacji, w magazynach, itp.;
- kontrolę stosowania środków ochrony roślin na obszarach pozarolniczych;
- nadzór nad stosowaniem środków ochrony roślin z powietrza;
- badanie pozostałości środków ochrony roślin w płodach rolnych.

Monitoring wód w odniesieniu do pozostałości środków ochrony roślin

Prowadzony państwowy monitoring wód powierzchniowych, podziemnych i osadów dennych, koncentruje się na zbieraniu danych o stanie jednolitych części wód

powierzchniowych w celu wydawania ocen na potrzeby gospodarowania wodami. Monitoring ten jest uzupełniany przez badania coraz szerszego wachlarza substancji czynnych, wykorzystywanych obecnie w środkach ochrony roślin. Założono dalszy rozwój tego monitoringu.

System publicznego doradztwa rolniczego

Warunkiem osiągnięcia zrównoważonego stosowania środków ochrony roślin jest dostarczenie producentom rolnym wiedzy i narzędzi w tym zakresie. Zadania w tym zakresie realizują Ośrodki Doradztwa Rolniczego, ponadto, Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych prowadzi system porejestrowego doświadczalnictwa odmianowego.

Platforma umożliwia mieszkańcom obszarów wiejskich dostęp do nowoczesnych technologii. Za pośrednictwem platformy możliwe jest uzyskanie informacji na temat środków ochrony roślin i zasadach ich stosowania. Na stronie internetowej są udostępniane informacje dotyczące sygnalizacji agrofagów, systemy wspomaganie podejmowania decyzji w ochronie roślin, informacje na temat zwalczania agrofagów, a także metodyki integrowanej ochrony roślin, programy ochrony roślin oraz poradniki dotyczące sygnalizacji agrofagów. Utworzenie Platformy Sygnalizacji Agrofagów zostało uznane przez Komisję Europejską za „dobrą praktykę.”

Zaplecze badawcze, systemy wspomaganie decyzji w ochronie roślin

Silne zaplecze badawcze i edukacyjne, złożone jest z instytutów branżowych, uczelni wyższych, instytucji dedykowanych istotnym dziedzinom rolnictwa, np. hodowli nowych odmian roślin, a także obejmuje publiczny system doradztwa rolniczego. Prowadzone są badania naukowe stanowiące następnie podstawę dla opracowywania treści służących edukacji rolników umieszczanych m.in. na Platformie Sygnalizacji Agrofagów, <https://www.agrofagi.com.pl/>. Na Platformie Sygnalizacji Agrofagów, udostępniane są on-line wspomniane wyżej programy ochrony roślin, systemy wspomaganie decyzji w ochronie roślin, metodyki integrowanej ochrony roślin, ale i komunikaty dotyczące pojawiających się zagrożeń.

Pomoc rolnikom zapewniają także systemy wspomaganie decyzji w ochronie roślin, czy sygnalizacji pojawu agrofagów, udostępniane zarówno przez podmioty państwowe, jak i prywatne. Taki dwubiegunowy układ źródeł wiedzy pozwala na kompleksową obsługę rolnictwa. Z jednej strony realizowane są potrzeby rynkowe, z drugiej chronione są wartości niematerialne.

Wprawdzie duża część rolników skutecznie realizuje wymagania integrowanej ochrony roślin, to nadal konieczne jest podnoszenie świadomości odnośnie zagrożeń związanych ze stosowaniem środków ochrony roślin i metod ograniczania tych zagrożeń. System edukacji rolników w zakresie integrowanej ochrony roślin powinien być bardziej efektywny. W Planie Strategicznym WPR część interwencji ukierunkowano na rozwój systemów szkoleniowych, systemów wspomaganie decyzji, infrastruktury umożliwiającej prognozowanie pojawiania się agrofagów. Elementem doskonalenia zawodowego rolników wymagającym wsparcia, jest także stosowanie biologicznych metod ochrony roślin. Jak dotąd ten rodzaj ochrony nie jest stosowany

na oczekiwanym poziomie. Rolnicy częściej sięgają po dające większą gwarancję skuteczności metody chemicznej ochrony.

Przewiduje się jednak, że podstawowymi narzędziami służącymi realizacji celów związanych z ograniczeniem stosowania najbardziej niebezpiecznych środków ochrony roślin będą ekoschematy, dotyczące takich metod gospodarowania jak rolnictwo ekologiczne czy integrowana produkcja roślin [Ekoschemat - Biologiczna ochrona upraw, Ekoschemat – Prowadzenie produkcji roślinnej w systemie Integrowanej Produkcji Roślin, Ekoschemat - Rolnictwo ekologiczne]. Dzięki czemu *eliminowane jest stosowanie najbardziej niebezpiecznych środków ochrony roślin i wprowadzane są obligatoryjnie alternatywne metody ochrony roślin, w tym w szczególności metody ochrony biologicznej.*

Cele dotyczące redukcji ryzyka związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin realizowane będą także poprzez wyposażenie gospodarstw rolnych w rozwiązania techniczne służące racjonalizacji stosowania środków ochrony roślin oraz podnoszące bezpieczeństwo zabiegów (*jak stacje meteorologiczne służące wspomaganie decyzji w ochronie roślin, opryskiwacze wyposażone w rozwiązania antyznoszeniowe, bezpieczne stanowiska mycia opryskiwaczy, etc. W ramach interwencji Inwestycje przyczyniające się do ochrony środowiska i klimatu).*

Rekomendacja nr 14: *Przyczynianie się do realizacji celu Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie dostępu szerokopasmowego poprzez dalszy rozwój sieci szerokopasmowych, celem niwelowania różnic w dostępie do łączności na obszarach wiejskich i oddalonych. Równoległe inwestowanie w rozwój umiejętności cyfrowych. W tym kontekście ważne będzie zapewnienie synergii i komplementarności między funduszami unijnymi i krajowymi.*

Cel Europejskiego Zielonego Ładu w zakresie dostępu szerokopasmowego będzie realizowany przy pomocy krajowych instrumentów wsparcia. Jednym z instrumentów jest Krajowego Planu Odbudowy i zwiększania odporności (KPO), w którym zgłoszono inwestycję w zakresie rozbudowy internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich. Przysłuży się temu program pod nazwą Telekomunikacja, którego budżet wynosi 1,4 mld euro, a jego głównym celem jest likwidacja tzw. „białych plam”.

Dodatkowe środki na ten cel planuje się przeznaczyć w ramach Polityki Spójności. Projekt Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 przewiduje, iż wspierane będą inwestycje umożliwiające gigabitowy dostęp do Internetu zarówno dla miejsc stanowiących główną siłę napędową rozwoju społeczno-gospodarczego jak i na obszarach gorzej rozwiniętych. Program Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy (FERC) przewiduje dostęp do internetu o przepustowości co najmniej 100 Mb/s z możliwością jej modyfikacji do przepustowości mierzonej w gigabitach.

Dzięki różnym programom na rzecz rozwoju internetu szerokopasmowego zbliżamy się do osiągnięcia do końca 2025 r. celu Narodowego Planu Szerokopasmowego, który zakłada, że: Wszystkie gospodarstwa domowe, zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich, będą miały dostęp do internetu o przepustowości dla łącza „w dół” wynoszącej co najmniej 100 Mb/s, z możliwością modernizacji do przepustowości mierzonej w gigabitach.

Dostęp do internetu szerokopasmowego jest podstawowym elementem m.in. do rozpowszechnienia usług cyfrowych oraz wykorzystywanym do pracy zdalnej.

Budowę infrastruktury telekomunikacyjnej realizują przede wszystkim przedsiębiorcy telekomunikacyjni oraz JST w ramach własnych, komercyjnych inwestycji. Są jednak miejsca, najczęściej małe miejscowości i wsie o rozproszonej zabudowie, w których bez wsparcia publicznego nie powstaną sieci telekomunikacyjne najnowszych generacji. Wsparcie ich budowy ze środków publicznych jest konieczne, aby skutecznie przeciwdziałać wykluczeniu cyfrowemu mieszkańców takich miejsc

Interwencja realizowana w ramach funduszy UE, w tym POPC ma znaczący wpływ na zwiększenie liczby e-usług, poprawę ich jakości i dostępności. Mimo ciągłej poprawy, Polska na tle pozostałych państw członkowskich UE nadal plasuje się wśród krajów, które charakteryzuje niski poziom cyfryzacji i penetracji e-usług.

W ramach rozwoju usług cyfrowych, MRiRW wraz z KPRM i MRiRW planuje utworzyć narzędzie cyfrowe ułatwiające rolnikowi/ mieszkańcowi obszarów wiejskich obsługę przy aplikowaniu wniosków. Integracja różnych systemów i baz danych poszczególnych instytucji pozwoli na częściową automatyzację procesu podczas składania wniosku przez rolnika (rolnik nie będzie musiał podawać wielu informacji, gdyż te będą pozyskiwane automatycznie do wniosku, który będzie miał zamiar złożyć) oraz automatyzację rozpatrywania samego wniosku (pozwoli to ograniczyć do niezbędnego minimum ilość wykonywanych czynności oraz zaoszczędzić czas na

załatwienie konkretnej sprawy). Budowa platform monitoringu oraz integracja różnych systemów i baz danych ułatwi rolnikowi dostęp do informacji, które go dotyczą.

Powyższe działania również będą finansowane z programów krajowych tj. KPO, Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 oraz FER.

Jednocześnie w ramach Planu strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej przewiduje się wsparcie organizacji i prowadzenia szkoleń dla rolników z zakresu wykorzystania technologii cyfrowych w prowadzeniu gospodarstwa rolnego. Nie przewiduje się natomiast szkoleń podnoszących kompetencje cyfrowe mieszkańców obszarów wiejskich. Rozwój kompetencji cyfrowych mieszkańców obszarów wiejskich, realizowany będzie ze środków poza WPR

Rekomendacja nr 15: *Inwestowanie w dobrze rozwinięty system wiedzy i innowacji w dziedzinie rolnictwa oraz dalszą integrację informacji, wiedzy, doradztwa, innowacji i umiejętności cyfrowych poprzez wspieranie lepszych powiązań między doradcami publicznymi i prywatnymi oraz inwestowanie w ich szkolenie i umiejętności. Podmioty świadczące usługi doradcze powinny być przygotowane do reagowania na rosnące potrzeby gospodarstw rolnych (w tym małych gospodarstw) na informacje na temat aspektów gospodarczych, środowiskowych i społecznych, a także powinny być w stanie zapewniać wsparcie w zakresie innowacji.*

Działania na rzecz wzmocnienia wymiany wiedzy i innowacji wspierane będą w Planie strategicznym WPR poprzez interwencje dedykowane temu obszarowi, tj.:

- **Doskonalenie zawodowe rolników,**
- **Doskonalenie zawodowe kadr doradczych,**
- **Kompleksowe doradztwo rolnicze,**
- **Wsparcie gospodarstw demonstracyjnych.**
- **Współpraca Grup Operacyjnych EPI.**

Uzupełnieniem zaplanowanych interwencji będą działania realizowane w Krajowej sieci WPR.

W doskonaleniu kadr doradczych uczestniczyć będą zarówno doradcy zatrudnieni w publicznych jak i prywatnych podmiotach doradczych. W szczególności będzie to dotyczyć szkoleń podstawowych i uzupełniających, dedykowanym odpowiednio doradcom, którzy chcą uzyskać wpis na listę doradców prowadzoną przez CDR oraz doradcom znajdującym się już na tych listach. Uczestnicy szkoleń podstawowych - zarówno doradcy publiczni jak i prywatni - po zdaniu egzaminów umieszczani są na listach doradców prowadzonych CDR i dostępnych na stronie internetowej Centrum.

Doradcy zatrudnieni zarówno w publicznych jak i prywatnych podmiotach będą mieli również możliwość doskonalenia swoich kompetencji zawodowych poprzez udział w szkoleniach specjalistycznych, studiach podyplomowych czy praktykach. Podmioty doradcze będą też mogły korzystać z możliwości objęcia swoich doradców opieką mentorską.

Przedstawiciele doradztwa publicznego i prywatnego włączani będą w wydarzenia organizowane w ramach Krajowej Sieci WPR, takie jak konferencje, szkolenia, wyjazdy studyjne itp., na podobnych zasadach jak w obecnej perspektywie finansowej.

Natomiast dzięki współpracy brokerów innowacji z ośrodków doradztwa rolniczego z grupami operacyjnymi EPI, w skład których mogą wchodzić również prywatne podmioty doradcze, ułatwiona będzie wymiana informacji i doświadczeń związanych z tworzeniem, funkcjonowaniem GO jak i realizacją przez nie projektów. Prywatne podmioty doradcze są zarejestrowanymi Partnerami Sieci SIR w związku z tym otrzymują bieżące informacje m.in. na temat dobrych praktyk i inspirujących przykładów związanych z innowacjami w rolnictwie, produkcji żywności i na obszarach wiejskich; prowadzonych badań i prac rozwojowych, możliwości finansowania różnych przedsięwzięć oraz o wydarzeniach planowanych w ramach Sieci SIR.

Niezależnie od zakresu wsparcia w PS WPR, prywatni doradcy mają możliwość korzystania z szerokiego wachlarza oferty Centrum Doradztwa Rolniczego, w zakresie

m.in. uczestnictwa w szkoleniach, konferencji, warsztatów, webinarów, korzystania z metodyk doradzania, informacji i narzędzi dla doradców (aplikacji wspierających doradców w procesie doradzania i konsultacji udzielanych rolnikom), uczestnictwa w zespołach konsultacyjnych czy korzystania z bieżących serwisów informacyjnych, newsletterów, aplikacji i filmów dydaktycznych, zamieszczanych na stronie internetowej CDR.